

Problemy integracji indywidualnej i społecznej osób 65+. Rozwiązania z przyszłości. Wokół zagadnień interdyscyplinarnej konferencji naukowej

**Problems of individual and social integration of people 65+.
Solutions from the future.
Around the issues of the interdisciplinary scientific conference**

Streszczenie: Tekst jest obszernym omówieniem merytorycznej koncepcji i wiodących zagadnień interdyscyplinarnego dyskursu gerontologicznego, który miał miejsce podczas konferencji naukowej pod tytułem: *Problemy integracji indywidualnej i społecznej osób 65+. Rozwiązania z przyszłości*. Podjęte analizy dotyczyły edukacji, transportu, wartości i ekonomii oraz rynku pracy, architektury, prawa, bezpieczeństwa, pracy socjalnej i pomocy społecznej, dynamiki przemian społecznych, komunikacji interpersonalnej.

Słowa kluczowe: starość, przyszłość, zmiana, wyzwanie, debata, prognoza

Summary: The text is a comprehensive discussion of the substantive concept and leading issues of the interdisciplinary gerontological discourse, which occurred during the scientific conference entitled: *Problems of individual and social integration of people 65+. Solutions from the future*. Analyses included education, transportation, values and economics and the labor market, architecture, law, security, social work, social assistance, social change dynamics, and interpersonal communication.

Keywords: old age, future, change, challenge, debate, projection

1 Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, e-mail: zszarota@wsb.edu.pl

Prognoza demograficzna wskazuje, że do 2050 roku co trzeci Europejczyk będzie miał 60 i więcej lat. Jednym z najstarszych demograficznie narodów Europy będą Polacy, spośród których – w wyniku zjawiska podwójnego starzenia się – aż 3,5 mln będzie miało ponad 80 lat, gdy w roku 2019 było ich 1,7 mln. Zgodnie z szacunkami GUS z grudnia 2021 r., w 2050 r. populacja 60+ ma stanowić aż 40 proc. ludności w Polsce. Rosnąca liczba osób starszych wygeneruje nowe zjawiska we wszystkich dziedzinach naszego społecznego i gospodarczego życia – od mieszkań i architektury, poprzez edukację, kulturę i rozrywkę, transport i rozwiązywanie komunikacyjne, po sferę zdrowia, pomocy i opieki społecznej. Srebrna gospodarka (*silver economy*) narzuci nowe rozwiązania rynkowi usług społecznych i pracy. W związku z intensywnością starzenia się społeczeństwa czas aktywności zawodowej znacznie się wydłuży, bo stanie się koniecznością ekonomiczną dla narodowych gospodarek. Powszechne będą opóźnione emerytury (fenomen *Working Forever, Unending Employee*), upowszechni się integracja i reintegracja zawodowa osób starszych. Powstaną nowe zawody. Będzie narastał trend singularyzacji życia osób starszych i problem osamotnienia rzeczywistego, będzie malał kapitał opiekuńczy rodziny. Z uwagi na coraz niższe świadczenia emerytalne nasilą się procesy wykluczania społecznego osób najstarszych. Zmianie ulegnie kształt polityki społecznej i społecznej. Wobec intensywności procesów demograficznych koniecznością staje się badanie nie tylko społecznych, ale i technologicznych uwarunkowań wysokiej jakości życia starzejącej się populacji, wyodrębnienie czynników, które mogą się przyczynić do przyszłego dobrobytu osób starszych.

Konferencja *Problemy integracji w przestrzeni publicznej i indywidualnej osób 65+*. *Rozwiązania z przyszłości*, zorganizowana w Akademii WSB – WSB University (Katedra Pedagogiki oraz Katedra Transportu i Informatyki), zgromadziła 60 ekspertów w zakresie zagadnień bezpośrednio lub pośrednio związanych z problematyką gerontologiczną. Spotkanie naukowe trwało dwa dni, 18 i 19 października 2022 roku. W konferencji o formule hybrydowej udział wzięło 230 uczestników, a dzięki jej wideorejestracji² i niekomercyjnemu udostępnieniu zapisu cyfrowego publiczność ta stale się powiększa.

Cele konferencji zostały określone następująco:

- Interdyscyplinarna diagnoza w zakresie problematyki potrzeb i oczekiwań osób w wieku 65 i więcej lat.
- Wypracowanie rozwiązań służących optymalizacji działań nakierowanych na pomyślne starzenie się i optymalne przeżywanie starości.

2 Zapis pierwszego dnia Konferencji: https://www.youtube.com/watch?v=Zt1h1CIRKHg&list=PL-f8XERBV_Iuu9r5MOZe9NmOk4aslDqa-b&index=15; zapis drugiego dnia konferencji: https://www.youtube.com/watch?v=6YkRIRZfo0U&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOZe9NmOk4aslDqa-b&index=16

- Prezentacja multidyscyplinarnego dorobku i wiodących problemów gerontologii społecznej.

Patronaty nad konferencją objęli: Minister Nauki i Edukacji, Rzecznik Praw Obywatelskich, Wojewoda Śląski, Urząd Transportu Kolejowego, Prezydent Miasta Dąbrowa Górnicza, Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, Ogólnopolska Federacja Uniwersytetów Trzeciego Wieku i Stowarzyszenie Gerontologów Społecznych.

Obrady poprzedziły słowa powitania ze strony Patronów, w tym prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej, przewodniczącej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk; prof. dr hab. Piotra Kostyły, przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego; prof. ucz. dr hab. Arkadiusza Wąsińskiego, prezesa Stowarzyszenia Gerontologów Społecznych.

Konferencję otworzyły dwa wykłady wprowadzające.

W pierwszym z nich prof. dr hab. Elżbieta Kowalska-Dubas z Uniwersytetu Łódzkiego poruszyła zagadnienia humanistycznego obrazu starości. Eksponowała wątek afirmacji godności jednostki ludzkiej. W wypowiedzi uwzględniła słowa kluczowe, takie jak: człowiek, z jego potrzebami, prawami i godnością; pragnienie szczęścia oraz sens życia. Namysłowi poddała starość w perspektywie trójjedni: ludzkiej cielesności, psychiki i duchowości. Według Referentki, koncentracja na ciele nie przynosi starzejącej się osobie korzyści, zawsze kończy się fiaskiem. Aby móc godnie przeżyć proces starzenia się, konieczne jest zwrócenie się ku duchowości. Holistyczny rozwój, jako jedna z kluczowych kategorii myślenia humanistycznego, jest właściwy także starości. Dojrzewanie osiąga apogeum w starości, dzięki temu faza ta przedstawia się jako dopełnienie cyklu życia. Referentka odniosła się do starości jako daru, zadania, wyzwania, w szczególności eksplorując kontekst daru (czasu, sensu i rozumienia ludzkiego bytu, mądrości). Podjęła wątek całonocnego uczenia się, wskazując na jego najważniejszą funkcję: poszerzanie samoświadomości. Skupiła uwagę na estetyzacji starości. Mówiła, że Stefanem Szumanem, o wtórnym pięknie starości, wskazując na jej duchowe przymioty. Podniosła problem towarzyszenia w drodze, w rozwoju (*Homo Viator* – za Olgą Czerniawską), podmiotowej relacji „być”. Jest to człowiek potrzebujący wspólnoty, obecności innych osób, wspierających bliźnich (perspektywa egzystencjalno-personalistyczna). Stwierdzenie przywołane za Heleną Radlińską, cyt. „Starość nie powinna być zazdrosna o następne pokolenia, powinna się cieszyć, obserwować rozwój tych pokoleń, wpierać”, jest odpowiedzią, jak radzić sobie z przemijaniem. Pedagogika przemijania to strategia uczenia się uważności na to, co jest, a zapewne wkrótce przeminie, docenienie stanu tu i teraz, wdzięczność za to. Humanizm przechodzi w transhumanizm, w którym ludzie dążą do ograniczenia chorób, cierpienia, śmierci, następuje cyborgizacja życia. W tym przypadku starość jest balastem.

Szansą na przełamanie kryzysu starości i zrozumienie jej sensu są określone postawy: trzeba odejść od fragmentaryzacji życia, co oznacza: mniej koncentracji na starości, a więcej na życiu; mniej koncentracji na człowieku starszym – więcej na człowieku; mniej koncentracji na sobie – więcej na innych ludziach; mniej koncentracji na rzeczach, więcej na znaczących wartościach; mniej skupienia na cielesności, a więcej na duchowości³.

Drugi z wykładów inicjujących wprowadził słuchaczy w przyszłość. Jego autorka, prof. ucz. dr hab. Zofia Szarota, reprezentująca Akademię WSB w Dąbrowie Górniczej, odniosła się do tytułowych zagadnień „Kultury nowej starości”, czyli takiej, która samostanowi o sobie. Podmiotem analiz stali się starsi dorośli, którzy swoją postawą przeciwstawiają się stereotypizacji wizerunku osoby w późnej dorosłości, ageizmowi, marginalizacji i tendencji do wyznaczania peryferyjnych ról społecznych. Osoby te coraz częściej aktywnie funkcjonują w przestrzeni społecznej, stając się poważnymi graczami na rynku usług gospodarczych i społecznych. Ten z kolei rynek generuje produkty i usługi oparte na nowoczesnych rozwiązaniach technologicznych, sztucznej inteligencji. Referentka zastanawiała się nad tym, jakie i jacy za 20–30 lat będą seniorzy i seniorzy w Polsce i na świecie. Jakie zmiany nastąpią na rynku pracy, a jakie w obszarze pomocy społecznej. Jakie nowe zawody się pojawią. Czy roboty socjalne, cyborgi będą w stanie „przejąć” opiekę nad osobami starszymi jej wymagającymi. Czy i jak zmieni się sposób doświadczania i postrzegania starości. Życie społeczne w kulturze transhumanizmu, w metaversum, może być zaskakująco trudne dla osamotnionych, pozbawionych (często z wyboru) rodzin osób starszych. Ich ulepszone długowieczne ciała, z wymienialnymi narządami wewnętrznymi, zachowają sprawność, lecz umysły i dusze mogą nie chcieć wyręczającej i protezującej „normalne” międzyludzkie kontakty obecności awatarów, humanoidów, cyborgów i myślących maszyn. Robotyzacja usług społecznych, zdobycze neurotechnologii, biotechnologii oraz nanotechnologii mogą okazać się niezbędnym i nieodłącznym elementem przyszłego życia dzisiejszych 40-latków. Nowe narracje, ideologie, filozofia, etyka, kultura, edukacja, metafizyka – wszystko to może znacząco przyczynić się do nowej, odmiennej od znanej nam współcześnie, jakości życia seniorów (w) przyszłości. Czy oznaczać to będzie dehumanizację starości, życia w ogóle? Musimy się starać, aby we współpracy z technologiami nie zgubić rudymenarnych wartości, nie oddać człowieczeństwa humanoidom, nie zapomnieć o człowieczeństwie⁴.

3 Zapis wykładu: https://www.youtube.com/watch?v=PLB5DPnhfPY&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=3&t=2902s;47:12-1:20.01

4 Zapis wykładu: https://www.youtube.com/watch?v=z0WO0gPuPFA&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=10

Integralną składową konferencji było dziesięć paneli o zróżnicowanej, bogatej, interdyscyplinarnej problematyce.

Pierwszy z nich poświęcony był przygotowaniu (się) do starości w wymiarze edukacyjnym⁵. W roli panelistów wystąpili: dr hab. Beata Bugajska, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego; dr hab. Artur Fabiś, prof. Akademii WSB; dr hab. Dorota Gierszewski (Uniwersytet Jagielloński) i dr Aleksandra Litawa (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Moderatorkami były dr hab. Zofia Szarota, prof. AWSB, oraz dr inż. Iwona Krzyżewska z Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej. Za wprowadzenie do panelu posłużyło stwierdzenie, że współcześnie ludzie żyją dłużej, są zdrowsi, bardziej witalni, elastyczni, mobilni i zaangażowani niż miało to miejsce jeszcze dwie dekady wstecz. Temu bez wątpienia pozytywnemu trendowi towarzyszą określone zagrożenia, do których należy się przygotować. Poszczególne kraje muszą, w ramach własnych polityk społecznych, uwzględnić problemy implozji demograficznej, w szczególności zachodzącej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Dość powiedzieć, że w roku 2050 osoby po 65. roku życia będą stanowiły 1/3 obywateli⁶. W ramach panelu „edukacyjnego” poruszone zostały zagadnienia dotyczące przejścia osobistej odpowiedzialności za uczenie się do starości, jej kreowania, kształtowania kompetencji niezbędnych dla pomyślnego przeżywania tej fazy życia (w wymiarach indywidualnym i społecznym), konieczności włączenia do systemu edukacji – tak formalnej, jak i pozaformalnej – strategii projektowania uniwersalnego. Podjęty został problem diagnozy kompetencji cyfrowych seniorów oraz konieczności dalszej alfabetyzacji cyfrowej reprezentantów najstarszego pokolenia, wzmożenia dialogu międzypokoleniowego, z uwzględnieniem uczenia się przez starość, ale i w starości. Istotne w konstruowaniu pomyślnej przyszłości jest dostrzeżenie najpoważniejszych niepokojów pokolenia dzisiejszych 40-latków. W tym przypadku wyłoniły się problemy dotyczące Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ 2030, a konkretnie kryzys klimatyczny i związane z nim zagrożenia. Podniesiony został także wątek potrzeb i możliwości osób najstarszych, reprezentantów tzw. IV wieku (po 75./80. roku życia). Bez wątpienia mamy do czynienia z redefinicją pojęcia „starość”. Zmianie musi ulec kierunek i zakres polityki społecznej nakierowanej na dobrostan seniorów. Uczestnictwo w kulturze prefiguratywnej zmusi osoby starsze i najstarsze do uczenia się w starości poprzez wymianę doświadczeń z młodszym pokoleniem. Paneliści zwrócili uwagę na złożony konglomerat czynników (fizycznych, psychicznych, społecznych, ekonomicznych,

5 Zapis panelu: https://www.youtube.com/watch?v=W-ryRrtFuTA&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze-9NmOk4aslDqa-b&index=4

6 GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-piramida/>

intelektualnych), które warunkują paradygmat „pomysłnego starzenia się” oraz służą rozwiązaniu kryzysów III i IV wieku. Wyniki współczesnych badań wskazują na ścisłe korelacje pomiędzy jakością życia osób w wieku senioralnym a ich aktywnością. Tę ostatnią należy rozumieć holistycznie. Składają się na nią nie tylko aktywność fizyczna, ale także zaangażowanie poznawcze (edukacyjne), społeczne, utrzymanie określonych kompetencji, hobby i zainteresowań, trening intelektualny itd. W przygotowaniu społeczeństwa do starości musi być obecny czynnik empatii, wrażliwości, wyobraźni. Polityka senioralna winna kształtować warunki dostępności, co służyć będzie włączeniu społecznemu, umożliwiając suwerenną i samostanowiącą egzystencję. Podejmując problematykę przygotowania (się) do starości, paneliści byli zgodni co do tezy, że proces ten ma charakter dynamiczny i wielowymiarowy, a ponownej refleksji wymaga nie tylko obecny model edukacji osób starszych, ale także takie kwestie, jak międzypokoleniowy transfer wartości, zachowań, potrzeb i oczekiwań – które są i mogą być różne. Zwrócono także uwagę, że *lifelong learning* to nie tylko jeden z przyjętych paradygmatów w pedagogice (andragogice, geragogice). Idea ta powinna być rozumiana jako kluczowy kierunek w polityce senioralnej na wszystkich poziomach: od lokalnego do międzynarodowego.

Panel drugi, *Transport pasażerski. Komfort czy udręka?*⁷, był moderowany przez prof. dr. hab. Marka Kazimierza Siwca oraz dr. hab. Katarzynę Chruzik, prof. AWSB. Ekspertami w panelu byli dr. hab. inż. Kazimierz Jamroz (prof. Politechniki Gdańskiej), prof. Maria Kamargianni (University College London) oraz dr. Justyna Tomaszewska z Instytutu Technicznego Wojsk Lotniczych. W panelu podjęto dyskusję na temat transportu pasażerskiego osób 65+ oraz potencjalnie doświadczanych przez te osoby utrudnień. Seniorzy są zaliczani do grupy osób ze specjalnymi potrzebami. Paneliści wskazali, że osoby starsze wykonują jedną do 1,5 podróży dziennie. Istotne jest, że tempo przemieszczania się pieszego osób starszych to mniej więcej 0,7–1,5 metra na sekundę. Jest ono ponad dwa razy wolniejsze niż w przypadku osób młodszych. Można zauważyć gwałtowny wzrost podróży podejmowanych głównie w celach turystycznych. Do zwiększającego się grona podróżnych należą również osoby w starszym wieku. W przeciwieństwie do ich młodszych grup, dla 48% podróżników seniorów największą przeszkodę w odbyciu podróży stanowią problemy zdrowotne. Najczęściej stawiane przez podróżnych wymagania w zakresie jakości podróży odnoszą się do jej czasu i bezpośredniości, wygody i komfortu, dostępności, kosztu podróży, bezpieczeństwa, niezawodności, informacji. Paneliści ustalili, że podstawową

7 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=c_rVtb71y-c&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=5

barierą w podróżowaniu jest bariera psychologiczna. Istotne są bariery techniczne i informacyjne, których zniwelowanie wiąże się ze zmianą prawodawstwa i poszukiwaniem nowych rozwiązań technologicznych w transporcie. Poprawi to mobilność osób starszych i ich udział w życiu społecznym. Podstawą włączania do życia społecznego osób 65+ powinien być zatem, uwzględniający potrzeby, możliwości i ograniczenia tej kategorii użytkowników, dostęp do systemu transportu publicznego, co zapobiegnie dalszemu wykluczaniu transportowemu (komunikacyjnemu). Dlatego należy również zwrócić uwagę na udoskonalenie ogólnej jakości oferty transportowej, podniesienie kompetencji zawodowych pracowników tego sektora związanych z osobami 65+ poprzez na przykład właściwe kształcenie akademickie (kursy projektowania uniwersalnego). Systemy transportu zbiorowego przyszłości powinny uwzględniać wyższą jakość usług poprzez wykorzystanie innowacji: technicznych, technologicznych, takich jak aplikacja optymalizująca poruszanie się po lotniskach, organizacyjnych i ekonomicznych.

Panel trzeci nosił tytuł *Elementy projektowania uniwersalnego w architekturze, mieszkalnictwie; przestrzenie publiczne przyjazne seniorom*⁸. Rolę moderatorki tego panelu przyjęła dr inż. arch. Romanika Okraszewska z Politechniki Gdańskiej, a dyskutowali: dr inż. arch. Iwona Benek (Politechnika Śląska), dr inż. arch. Agnieszka Cieśla (Politechnika Warszawska), prof. dr hab. inż. arch. Marek Wysocki (Politechnika Gdańska). W panelu podjęty został dyskurs nad adaptowalnością przestrzeni i mieszkalnictwa osób w wieku 65+. Dyskutanci zwrócili uwagę na zapisy ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami⁹. Analizowane były zagadnienia dostępności rozumianej jako uniwersalne projektowanie, o którym mowa w art. 2 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 roku¹⁰. Wyartykułowany został postulat szerszej świadomości potrzeby i zasad projektowania uniwersalnego. Wskazana została szczególna potrzeba uwzględnienia możliwości osób w wieku 80 i więcej lat, które wymagają wsparcia i opieki na skutek zachodzących w ich organizmach zmian fizycznych, psychicznych oraz poznawczych. W bieżących projektach wprowadzane są zasady środowiska terapeutycznego, wyrażające się w jego dostępności, transparentności (dostępności percepcyjnej i przestrzennej) oraz satysfakcji środowiskowej (estetyka, wprowadzanie zieleni etc.). W dyskusji podjęta została problematyka zmieniających

8 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=nZQAsZHcN04&list=PLf8XERBV_luu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=6

9 Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Dz.U. 2019 poz. 1696.

10 Dz.U. 2012 r. poz. 1169 oraz 2018 r. poz. 1217.

się potrzeb mieszkaniowych seniorów w związku z rozwojem technologicznym. Mieszkania projektowane dla starszych dorosłych z myślą o ich przyszłości zawierają określone komponenty modelujące przestrzeń, takie jak: kuchnia, łazienka oraz sypialnia. Są to na przykład przestrzenie uwzględniające konieczność korzystania z wózka inwalidzkiego. W projektach uwzględniane są potrzeby osób z niedowidzeniem, z niedosłuchem poprzez zastosowanie odpowiedniej kolorystyki albo zapewnienie komfortu akustycznego w mieszkaniu. Projektanci proponują mieszkania przyjazne osobom cierpiącym na demencję, wykorzystujące piktogramy informacyjne. Stosowane są posadzki antypoślizgowe. Uwzględniane w projektowaniu są zmiany zachodzące w klimacie, przyjazne przyrodzie. Ekspertci podali przykłady rozwiązań japońskich (przestrzenie wykorzystywane jako domy dziennego pobytu przy wielkich centrach handlowych, o spowolnionych ciągach komunikacyjnych – ruchomych schodach) czy tworzone w Holandii „ścieżki niezapominajki”, „linie pamięci”, czyli linie wymalowane wzdłuż chodnika, które zamykają się w pętli, dzięki czemu osoby z demencją rzadziej się gubią w przestrzeni. Propozycje te służą poprawie jakości życia osób starszych oraz przyczyniają się do wzmocnienia ich udziału w życiu społeczno-kulturalnym. Ekspertci skupili się na przyjaznej przestrzeni miejskiej, uwzględniającej standardy dostępności dla wszystkich. Wskazali wyzwania stojące przed jej konstruktorami.

W obu panelach mocno wybrzmiała koncepcja projektowania uniwersalnego – stosowania konkretnych zasad w budowaniu i modernizowaniu obiektów i przestrzeni, których elementy będą uniwersalne i dostępne dla każdego, również dla osób w wieku 65+.

Obrady czwartego panelu dotyczyły *Prawa i polityki senioralnej*¹¹. Dla modelowania stosunków społecznych i warunków życia osób starszych ważne są perspektywiczne znaczenie rozwiązań prawnych, uporządkowanie pojęć prawnych dotyczących problematyki senioralnej oraz analiza przyszłościowych – z punktu widzenia kreowania polityki senioralnej – kierunków rozwiązań w krajowych aktach prawnych. Istotne jest przyjęcie dokumentów strategicznych dotyczących spraw starszych dorosłych. Rolę moderatorów panelu przyjęli dr hab. Arkadiusz Wąsiński, prof. Uniwersytetu Łódzkiego, oraz dr Patryk Kuzior, reprezentujący Urząd Miasta w Dąbrowie Górniczej. Dyskutowały: mecenas Wiesława Borczyk (prezeska Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń UTW), Anna Chabiera (ekspertka Zespołu Równego Traktowania w Biurze RPO, członkini Grupy Roboczej ds. Starzenia się GANHRI przy ONZ), pani Magdalena Mike (UM Dąbrowa

11 https://www.youtube.com/watch?v=mtnEWQ79ks4&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=7

Górnica) oraz dr Anna Szafranek (ANS Łomża). W dyskusji zostały przybliżone obecnie projektowane rozwiązania prawne na rzecz osób starszych w ich wymiarze globalnym i międzynarodowym oraz krajowym, wyartykułowane zostały postulaty w zakresie rozwoju polityki senioralnej w wymiarze krajowym i lokalnym (gminnym).

Wskazana została potrzeba intensyfikacji pracy nad stworzeniem międzynarodowej Konwencji o prawach osób starszych. Od 2012 roku toczy się na jej temat dyskusja na poziomie ONZ – na forum Grupy Roboczej ONZ ds. Starzenia się. W 2022 roku nastąpił przełom w dyskusji o Konwencji, nastąpiła zmiana w postrzeganiu jej propozycji. Akcenty dyskusji zostały przeniesione z perspektywy praw socjalnych, pomocy społecznej (ratowania osób starszych z totalnej biedy) na prawa człowieka starszego, postrzegania starości jako naturalnego etapu życia, z zachowaną pełnią praw człowieka (autonomia i niezależność, edukacja, opieka długoterminowa, prawo do zdrowia, prawo do opieki paliatywnej, zakaz ageizmu itd.).

Dyskusantki dostrzegły brak definicji polityki senioralnej w polskim systemie prawnym. Przypomniany został rok 2012 r., który był Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, oraz priorytety, które wówczas zauważono: kulturę aktywności osób starszych, edukację całościową, partycypację osób starszych w organizacjach pozarządowych i lokalnych, usługi i produkty skierowane do osób starszych oraz ich rodzin, angażowanie się na rzecz praw obywatelskich, dostęp do informacji dla osób starszych, korzystanie z nowych technologii. Wskazana została niespójność w przepisach dotyczących wieku osób starszych. W perspektywie najbliższych lat warto zauważyć informacje dostarczone przez Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021, dotyczące malejącej liczby Polaków ogółem, ale dynamicznie rosnącej grupy najstarszych Polaków. Owe 10 milionów osób, o bardzo zróżnicowanej sytuacji życiowej, zdrowotnej, społecznej, ekonomicznej etc., stanowi ogromne wyzwanie dla przyszłych rządów. W dyskusji przybliżona została także specyfika działania rad seniorów jako formy aktywnej partycypacji osób starszych w społeczności lokalnej. Wskazane zostały różnice prawne pomiędzy funkcjonowaniem rad senioralnych i rad młodzieżowych, z uwzględnieniem potrzeby doprecyzowania przepisów w zakresie rad seniorów. Pojawił się postulat wprowadzenia obowiązkowości działania rad seniorów, określenia zakresu ich funkcjonowania oraz składu osobowego. Wywołał on ożywioną dyskusję, koncentrującą się na roli doradczo-opiniotwórczej dyskutowanego ciała kolegiального. Uczestnicy panelu podkreślili wagę trendu *mainstreaming ageing*, czyli strategii politycznej ukierunkowanej na włączenie kwestii starzenia się do odpowiednich obszarów polityki publicznej na wszystkich jej poziomach.

Problematyce bezpieczeństwa w okresie senioralnym poświęcone zostały obrady panelu piątego¹². Jego moderatorami byli profesorowie Akademii WSB – dr hab. Katarzyna Chruzik i dr hab. Marek Walancik. W dyskusji uczestniczyli: Wojciech Chałupczak (AWSB, Dyrektor ds. bezpieczeństwa IGL), nadinsp. Roman Rabsztyn (KWP Katowice), dr Piotr Uchroński (AWSB), dr hab. Aleksandra Wentkowska (Pełnomocnik Terenowy Rzecznika Praw Obywatelskich, Katowice), nadkom. Katarzyna Wesołowska (zastępczyni Naczelnika Wydziału Prewencji KWP Katowice). Potrzeba zdefiniowania działań o charakterze pomocowym, profilaktycznym, skierowanych do najstarszych osób, powinna być podyktowana nie tylko ograniczeniem rozmiaru kradzieży i oszustw, ale przede wszystkim wzmocnieniem poczucia bezpieczeństwa seniorów. Świadomość starszych dorosłych w kwestii wpływu prawidłowych zachowań w sytuacji zagrożenia na ich osobiste bezpieczeństwo powinna zwiększyć komfort kontaktu ze środowiskiem społecznym, a co za tym idzie – przeciwdziałać wykluczeniu. Paneliści ustalili, że problemy seniorów mają źródło w fuzji dysfunkcji zdrowotnych, społecznych i ekonomicznych wynikających z wieku, nagłego ograniczenia kontaktu ze środowiskiem społecznym czy też spadku mobilności, skojarzonych najczęściej z obniżeniem dochodów. Utrata pewności siebie, wiążąca się z mniejszą sprawnością fizyczną, psychiczną i zagrożeniem niezależności, obniża ich poczucie bezpieczeństwa. Jednocześnie eskalacja negatywnych zjawisk w postaci przestępstw i wykroczeń popełnianych na osobach starszych, kryzysów, np. energetycznego, wymusza dyskurs nad sposobami informowania i edukowania w tym obszarze. W panelu omówione zostały propozycje działań pomocowych i prewencyjnych w obszarze bezpieczeństwa w okresie senioralnym, wynikające z zagrożeń instytucjonalnych (przemoc instytucjonalna, np. w placówkach pomocowych), oraz z braku dostosowania przestrzeni publicznej do potrzeb osób starszych. W dyskusji podjęte zostały także wątki przestępczości skierowanej przeciw seniorom, wyłudzeń na osobach starszych i niewłaściwego ich traktowania, kwestie związane z przemocą – zarówno fizyczną, jak i psychiczną – wobec seniorów, stosowaną także przez członków najbliższej rodziny. Analizowano bezpieczeństwo najstarszych pasażerów w kontekście poruszania się w przestrzeni publicznej przy wykorzystaniu kolejowych i lotniczych środków transportu.

Główne problemy dyskusji podjętej w kolejnym panelu skoncentrowały się wokół kategorii ujętych w hasło: *Wartości – duchowość – dialog międzypokoleniowy*¹³.

12 https://www.youtube.com/watch?v=zGjUvwo_u1c&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4asl-Dqa-b&index=8

13 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=eIH_ScfKqqs&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=10

Były one rozpatrywane w perspektywie rozwiązań z przyszłości, futurystycznego recentywizmu. Był to swoisty apel do wyobraźni pedagogicznej i wyobraźni socjologicznej Uczestniczek i Uczestników panelu. Moderacji podjęli się profesorowie Uniwersytetu Śląskiego – dr hab. Aleksander Bańka oraz dr hab. Marek Rembierz. W panelu udział wzięli: dr hab. Agnieszka Stopińska-Pajak, prof. AWSB; prof. zw. dr hab. Wojciech Świątkiewicz (UŚ) oraz ks. dr hab. Artur Wysocki, prof. UKSW.

Do najważniejszych i niekwestionowanych kategorii wartości zaliczone zostały przez panelistów rodzicielstwo oraz dialog międzypokoleniowy, przekazywanie znaczeń.

Prof. Agnieszka Stopińska-Pajak spojrzała na wiodący temat przez pryzmat macierzyństwa. Intrygującym pytaniem sformułowanym na początku panelu było pytanie o to, czy w Polsce dzieci mają tylko kobiety. Panelistka przywołała wyniki przeprowadzonych przez siebie badań, z których wynika, że macierzyństwo jest postrzegane jako znacząca wartość życia na każdym jego etapie, nadająca mu sens. Podała analizie doświadczenia macierzyńskie matek dorosłych dzieci. Zwróciła uwagę na stereotypy, które opiekę i wychowanie dzieci lokują jako domenę kobiet. W dyskusji podkreślono, że pokolenie rozumieć można jako wspólnotę losu, wspólne wartości kulturowe i historyczne. Nie zawsze uprawnione jest stwierdzenie, że osoba starsza z definicji jest mądra doświadczeniem, którym może się podzielić. Dialog międzypokoleniowy wymaga zrozumienia, uważności, akceptacji, otwartości z obu stron.

Prof. Wojciech Świątkiewicz zwrócił uwagę na dystans, wręcz przepaść międzypokoleniową, w orientacji na świat wartości: rodzina, małżeństwo, dzieci. Podkreślił, że współczesna kultura – od zorientowania na wspólnotę, budowania wspólnoty i wspólnoty myślenia oraz wartości – przechodzi w kierunku indywidualizacji i uwolnienia od wartości i relacji społecznych, także rodzinnych. Postawił pytania o społeczeństwo losu i społeczeństwo wyboru. Nowa duchowość staje dzisiaj w opozycji do religijności zinstytucjonalizowanej i kulturowo uwarunkowanej. Sacrum „wychodzi” z Kościoła. Pokolenie 65+ powinno uczyć się od pokolenia dzieci. Otwarte pozostają pytania: Czego dzieci mogą nauczyć się dzisiaj od pokolenia 65+? Czy możliwa jest wspólnota kulturowa między pokoleniami? Czy zachodzi wspólnota myślenia?

Ks. prof. Artur Wysocki podkreślił, że wszystkie wielkie kultury charakteryzowały się szacunkiem dla osób starszych, które i dzisiaj powinny mieć wpływ na kreowanie rzeczywistości. Seniorzy są realnymi aktorami życia społecznego. Osoby starsze posiadają szczególną mądrość życiową oraz mądrość doświadczenia, które w dialogu międzypokoleniowym powinny być wykorzystywane w budowie lepszego społeczeństwa. Mówca podkreślił, że przyszłość może przynieść

regres kulturowy i cywilizacyjny. W tym kontekście konieczne jest racjonalne planowanie i budowanie relacji międzypokoleniowych.

Prof. Aleksander Bańka zaakcentował problem współczesnego „pokolenia bez ojców” (nie tylko w wymiarze fizycznym, ale nieobecności psychicznej), pytając o wpływ tej sytuacji na jakość dialogu międzypokoleniowego. Postawił pytanie: Czy indywidualizacja kultury i nieobecność ojców dają nadzieję na to, że uda się starszych dorosłych mężczyzn zaprosić do dialogu międzypokoleniowego?¹⁴ Profesor Świątkiewicz stwierdził, że współcześni ojcowie wracają do powinności opiekuńczych i wychowawczych. Podał tu przykład urlopów rodzicielskich.

W panelu siódmym – *Wybrane segmenty srebrnej gospodarki*¹⁵ – poruszone zostały dwie dominujące kwestie:

- Seniorzy jako producenci. Ujęcia ich aktywności zawodowej, w tym wieku emerytalnego.
- Seniorzy jako konsumenci. Odniesienie do siły nabywczej, potrzeb i nawyków konsumenckich. Bonusy socjalne i inne formy zwiększania siły nabywczej emerytów.

Moderatorami byli prof. dr hab. Janusz Majcherek oraz prof. Marek Szczepański z Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej.

Paniści, profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego: dr hab. Jolanta Perek-Białas i dr hab. Wiesław Gumuła, dr Rafał Iwański (Uniwersytet Szczeciński) oraz dr hab. Krzysztof Wielecki, prof. UKSW, starali się odpowiedzieć na postawione przez prof. Janusza Majcherka pytania dotyczące potencjału seniorów na rynku pracy i rynku konsumenckim. Pytania dotyczyły także roli doświadczenia zawodowego jako rekompensaty dla słabnącej z wiekiem wydolności fizycznej seniorów oraz perspektyw na zwiększenie produktywności osób w wieku senioralnym.

Prof. Jolanta Perek-Białas zwróciła szczególną uwagę na konieczność wypracowania mechanizmów, które pozwolą na podtrzymanie produktywności osób w wieku emerytalnym. Według uczestniczki konferencji należy zmienić stereotypy na temat pracowników 50+, którzy postrzegani są jako mniej wydajni, gorzej oceniani. Swoim mottem uczyniła zdanie, że „wiek jest tylko liczbą”, mamy bowiem sposoby, by jak najdłużej podtrzymywać wydolność fizyczną, a co za tym idzie korzystać z zasobów intelektualnych i doświadczenia osób starszych. Warto również pamiętać o tym, by nie przyczyniać się do powstawania konfliktów

14 Fragment dotyczący panelu „Wartości – duchowość – dialog międzypokoleniowy” opracował ks. dr Michał Borda (AWSB).

15 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=qTU3bztw1hI&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=11

w miejscach pracy, gdzie dochodzi do tzw. wypychania pracowników na emeryturę. Prof. Wiesław Gumuła zaproponował podział seniorów ze względu na miejsca pracy. Badacz wykazał, że nie można postrzegać tej grupy jako jednorodnej, złożonej z pracowników najemnych, ale też samozatrudnionych, działających w biznesie itp. Zdaniem badacza nieuchronne będzie wydłużanie wymiaru pracy ze względu na utrzymanie obecnego systemu emerytalnego, ale należy rozważyć wiek pracy kobiet, zbliżając go do czasu pracy mężczyzn. Doktor Rafał Iwański spojrział na możliwości socjalne emerytów i ich zdolność do pracy dodatkowej w pierwszym okresie emerytury, na pogarszającą się sytuację socjalną wraz z niskim poziomem waloryzacji emerytur i niezdolnością do podejmowania jakichkolwiek aktywności zawodowych i zarobkowych. Postulował wypracowanie zachęt systemowych do jak najdłuższej aktywności zawodowej, zmianę narracji funkcjonującego w społeczeństwie przeświadczenia, że „emerytura to czas zasłużonego odpoczynku”.

W drugiej części panelu, prowadzonej przez prof. Marka Szczepańskiego, zastanawiano się nad głównymi obszarami konsumpcji senioralnej i nowoczesnymi trendami, m.in. w zakresie technologii informacyjnych dotyczących seniorów.

Prof. Jolanta Perek-Białas poruszyła temat udziału srebrnej gospodarki w PKB kraju, a także niebezpieczeństw związanych z panującą inflacją i pogarszającą się sytuacją ekonomiczną seniorów. Postulowała konieczność stworzenia produktów dedykowanych seniorom w obrębie takich innowacji, jak *design thinking* czy gry online. Podkreśliła istnienie dużej siły nabywczej seniorów, ale w obszarach koniecznych dla ich funkcjonowania, takich jak sektor zdrowia. Z kolei prof. Wiesław Gumuła zwrócił uwagę na trudną sytuację finansową emerytów i społecznie akceptowaną tendencję, by pomagali finansowo swoim dzieciom i wnukom. Poruszył kwestie ochrony zdrowia, zmiany relacji międzyludzkich i struktury społecznej, w której senior znajduje się w sytuacji opresyjnej, a jego możliwości finansowe spadają. Doktor Rafał Iwański zwracał uwagę na niebezpieczeństwo powstawania gorszej jakości towarów i usług dla seniorów, których nie stać na pełnowartościowe produkty. Jednocześnie podkreślił rozdźwięk między tzw. biedaemerytami, których jakość życia stale się pogarsza, i tymi, którzy całkiem dobrze funkcjonują i stać ich na korzystanie z towarów i usług w pełni. Prof. Krzysztof Wielecki słusznie zauważył, że sytuacja emerytów zależy od doktryny ekonomicznej kraju. W jednych państwach emeryt to przede wszystkim obciążenie dla budżetu, w innych dostrzega się jednak wartość popytową ludzi starszych w obszarach takich jak zdrowie, sektor spożywczy. Trzeba wypracować rozwiązania, w których senior nie będzie traktowany przedmiotowo – jak wydatek.

Krótką sesję podsumowującą debatę ograniczyła się do prostych sformułowań. Prof. Marek Szczepański powołał się na słowa z encykliki *Laborem Exercens*

(*O pracy ludzkiej*) Jana Pawła II, którego myśli powtarzamy, ale nie wykorzystujemy w praktyce – człowiek powinien za swoją pracę otrzymać godne wynagrodzenie, a następnie emeryturę. Prof. Jolanta Perek-Białas podniosła problem krzywdzących opinii, zgodnie z którymi seniorzy są bezproduktywni, podkreślając, że ogromną szansą na długoletnią aktywność zawodową jest znalezienie takiej branży/ takiego obszaru, która/który daje satysfakcję i wartość dla różnych środowisk. Emeryci niekoniecznie muszą być zatrudnieni jako typowi pracownicy najemni. Prof. W. Gumuła wyszedł z inicjatywą, by wywrzeć nacisk na pracodawców, aby w swoich organizacjach stworzyli rozwiązania, gdzie coraz starsi pracownicy mogą się realizować, wykorzystując doświadczenie mimo słabnącej formy fizycznej. Panelista podkreślał też konieczność zmian w obrębie systemu emerytalnego i wsparcia emerytów nie tylko poprzez ZUS, ale także za sprawą kapitałowych funduszy emerytalnych. Doktor Rafał Iwański apelował, by myśleć o emeryturach dzisiejszych czterdziestolatków, aby w przyszłości było ich stać na zaspokojenie najistotniejszych potrzeb. Potrzebna jest długofalowa polityka senioralna. *Ad vocem* prof. Marek Szczepański postulował, by nie powiększać dysproporcji między „biedaemerytami” a tymi bogatymi, bo tylko wtedy srebrny sektor gospodarki ma szansę na rozwój i przeniesienie dużego obszaru do sieci internetowej¹⁶.

W panelu ósmym – *Opieka i pomoc społeczna, praca socjalna*¹⁷ – wzięli udział: dr hab. Agata Chabior, prof. UJK; Barbara Imiołczyk (Dyrektorka Centrum Projektów Społecznych Biura RPO); dr hab. Anna Leszczyńska-Rejchert (UWM). Moderacji podjęli się dr hab. Małgorzata Orłowska, prof. AWSB, oraz dr Michał Szyszka (AWSB). W panelu poruszone zostały następujące zagadnienia:

- Czy i w jakim kierunku, biorąc pod uwagę prognozy demograficzne, powinna ewoluować środowiskowa pomoc społeczna?
- Jak realizowana jest w praktyce pomocy społecznej i pracy socjalnej idea aktywnego starzenia (*active ageing*)?
- Jaki jest współczesny wizerunek seniorów w polskim społeczeństwie, czy osoby starsze są dyskryminowane, czy mamy do czynienia z ageizmem?
- Jaką rolę pełnią nieformalne sieci wsparcia dla seniorów (rodzina, środowisko lokalne, grupy samopomocowe itd.). Jaka będzie ich rola w przyszłości?

W panelu zwrócono uwagę, iż ze względu na rozwijający się szybko system usług na rzecz seniorów (w ramach *silver economy*), bardzo ważne wyzwanie stanowi edukacja osób zawodowo zajmujących się ich wspieraniem. Osoby profesjonalnie wspierające seniorów powinny:

16 Opis dyskusji panelowej autorstwa dr Edyty Antoniak-Kiedos (AWSB).

17 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=_QtFjGpNLSs&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=12

- a. być wyposażone w interdyscyplinarną wiedzę o starzeniu się człowieka oraz o starości jako fazie życia;
- b. posiadać odpowiednie umiejętności (m.in.: komunikacyjne, zdolność do wczuwania się i umiejętność współczucia, motywowania podopiecznego do współpracy, kreowania sytuacji animacyjnych, pedagogiczne – np. potrafić zastosować strategię pozytywnej modyfikacji zachowań);
- c. odznaczać się cechami osobowości służącymi utrzymaniu dobrych relacji międzyludzkich z podopiecznymi i członkami ich środowiska życia, takimi jak samoświadomość, autentyczność, wrażliwość, empatia, sprawność działania, dar przekonywania, umiejętność funkcjonowania w warunkach stresu;
- d. właściwe postawy wobec ludzi starszych oraz wobec starości jako fazy życia człowieka.

Z uwagi na coraz dłuższe życie polscy seniorzy będą potrzebowali nie tylko działań pomocowych i aktywizujących, ale również opieki, niekiedy w bardzo szerokim zakresie. Zwłaszcza działania opiekuńcze wobec ludzi starszych wymagają przyjmowania przez profesjonalnych opiekunów odpowiednich postaw, opartych na zinternalizowanych przez nich wartościach humanistycznych, takich jak dobro i szczęście drugiego człowieka. Należy zatem w procesie edukacji profesjonalistów dążyć do ukształtowania odpowiedniej kultury pomocy i opieki nad ludźmi starszymi. Zasadniczym elementem tej kultury powinna być filozofia pomocy oparta na wielowymiarowym wsparciu, zapewniająca wysoką jakość życia do ostatnich chwil. A wsparcie, pomoc i opieka oraz instytucjonalizacja i dezinstytucjonalizacja nie powinny być postrzegane jako alternatywy, lecz wzajemnie się uzupełniać. Jest to szczególne wyzwanie dla współczesnej polityki społecznej, która obejmuje zarówno funkcjonowanie podmiotów publicznych, prywatnych, jak i społecznych, działania instytucjonalne, jak i pozainstytucjonalne, w tym rozproszone (np. opieka sąsiedzka). Polityka, realizowana wielosektorowo, wymaga racjonalnego, opartego o diagnozy potrzeb, planowania oraz stałej ewaluacji. Rynek usług społecznych jest bowiem obszarem szczególnie newralgicznym, a jednocześnie sektorem, który bardzo szybko się rozwija¹⁸.

Panel dziewiąty. obradował pod hasłem: *Pewna starość w niepewnej przyszłości – o kształcie partycypacji społecznej 2050*¹⁹. Jego moderatorki, dr Maria Łuszczzyńska (UJPII) i dr hab. Mariola Raclaw (UW), postawiły tezę, że sytuacja niepewności i gwałtowności przemian jest doświadczeniem egzystencjalnym

18 Opracował dr Michał Szyszka (AWSB).

19 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=8oB-ht0BKEA&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=13

starzejących się pokoleń. Oznacza to, że nie można już tworzyć rozwiązań w sferze społecznej i politycznej według znanych nam obecnie reguł i wzorów. Należy szukać nowych podstaw ładu społecznego. Moderatorzy zaprosiły panelistów do namysłu i dyskusji skoncentrowanej wokół następujących pytań:

- Co może cechować sposób społecznego istnienia – zaangażowania, ról społecznych, więzi i relacji – w roku 2050 tych osób, które wtedy będą wchodzić w wiek poprodukcyjny?
- Jak te osoby będą kształtować swoją społeczną partycypację, biorąc pod uwagę ich cechy, które możemy dostrzec już dziś, oraz doświadczenia nabyte i antycypowanej niepewności?
- Wiedząc o napięciu między pewnymi i niepewnymi czynnikami procesu starzenia, na jakich obszarach badawczych, praktycznych i poznawczych powinny być skoncentrowane wysiłki gerontologów społecznych i innych naukowców, żeby już teraz projektować i tworzyć warunki optymalnego rozwoju ludzi w procesie starzenia się?
- Jakie wyzwania stają przed strategami i planistami społecznymi, biorąc pod uwagę narastający deficyt opieki, m.in. ze względu na zmniejszającą się zastępowalność pokoleń i zmiany społeczno-kulturowe?

Dyskutowali: prof. Linda Garcia – Life Research Institute, Ottawa University, Canada; prof. Marvin Formosa – Malta University, Malta; dr Nur'Adlina Maulod, National University of Singapore, Singapore; przedstawiciele trzech pokoleń: Baby boomers, X oraz Y. Prof. Linda Garcia jest dyrektorem Interdyscyplinarnego Instytutu Nauk o Zdrowiu oraz dziekanem Wydziału Nauk o Zdrowiu na Uniwersytecie w Ottawie. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na klinicznym podejściu do problematyki starości oraz na tym, jak komunikacja oddziałuje na interakcje międzyludzkie, ponieważ – jak zauważa – osoby (zwłaszcza seniorzy) z afazją lub demencją nadal borykają się z ograniczeniami funkcjonalnymi. Szczególnie interesuje ją rola INNYCH w tworzeniu środowisk ułatwiających kontakt, wyrażenie siebie i porozumiewanie się. Jak zaznaczyła dr Maria Łuszczyńska – prof. Linda Garcia reprezentowała w dyskusji *baby boomer generation* i zauważyła przede wszystkim, że młode pokolenie, zanurzone w nowych technologiach, może mieć większe trudności z komunikacją międzypokoleniową ze względu na preferowanie podtrzymywania kontaktów w rzeczywistości wirtualnej. Drugim ekspertem, który w swoich badaniach zajmuje się gerontologią i badaniami nad demencją, był prof. Marvin Formosa reprezentujący Malta University. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na gerontologii krytycznej i edukacyjnej, geragogice oraz na zjawisku aktywnego starzenia się. W jego wypowiedzi pojawiła się refleksja nad tym, w jaki sposób uchronić ludzi starych, o bardzo różnych potrzebach, możliwościach i stanie zdrowia, przed izolacją i samotnością.

W debacie reprezentował *X generation*. Trzecim prelegentem, pochodzącym z Azji Południowo-Wschodniej, był Ad Maulod z National University of Singapore. Doktor Ad Maulod jest antropologiem kulturowym (doktorat Purdue University, USA) i pracownikiem naukowym w Centre for Aging Research and Education (CARE), Duke-NUS Medical School w Singapurze. Jego badania koncentrują się na przełożeniu kulturowych koncepcji zdrowia i starzenia się na skuteczne interwencje programowe i polityczne. Ad Maulod przeprowadził kilka badań ewaluacyjnych – wrażeń użytkowników usług zdrowotnych oraz czynników wpływających na jakość opieki. Pokłada on nadzieję we wzmocnieniu pozycji starszych pokoleń poprzez popularyzowanie ich biografii i opowiadanie się za integracyjnym, empatycznym i sprawiedliwym społeczeństwem dla wszystkich grup wiekowych. W dyskusji był przedstawicielem *generacji Y* – jak zaznaczył – pokolenia kreatywnych, niezależnych indywidualistów. Wszyscy prelegenci podkreślili pozytywną rolę rewolucji technologicznej: wyróżnili przede wszystkim wykorzystanie technologii wspomagających (AT) we wspieraniu ludzi starzejących się i starych. Zastanawiali się nad tym, czy starzejący się człowiek w konkurencji do stale rozwijającego się świata cyfrowego będzie w jakimkolwiek stopniu w przyszłości interesujący dla młodego pokolenia. Szczególnie że ciągłym przemianom ulega również struktura społeczna. Zdaniem zaproszonych Badaczy wypracowanie nowych szlaków komunikacyjnych online i offline pozostaje zadaniem i wyzwaniem dla przedstawicieli różnych generacji w kręgach rodzinnych, na rynku pracy oraz w strukturach akademickich²⁰.

W panelu *Komunikacja społeczna i język 65+*²¹ wzięli udział: dr hab. Ewa Maria Marcinak (UW), dr Agnieszka Rosińska-Mamej (UJK), mgr Alina Kucharzewska (Biuro Wojewody Śląskiego), mgr Danuta Parlak (SDNS UW), dr Krystian Dudek (AWSB), zaś moderacji podjęły się dr hab. Agnieszka Łukasik-Turecka, prof. KUL, oraz dr Edyta Nowak-Żółty (AWSB).

Główne wątki debaty dotyczyły problematyzacji spotkań edukacyjnych dla osób w późnej dorosłości, seminariów i wykładów, czyli o czym i dlaczego chcą rozmawiać uczestnicy seminariów, języka i komunikacji osób, które wkroczyły w okres późnej dorosłości, z uwzględnieniem najbardziej typowych cech mowy (do) osób starszych, nazywanej gerontomową, problemu protekcyjnej komunikacji występującej w relacjach z osobami starszymi, określanej jako *baby talk* lub *elderspeak*. Omówione zostały przyczyny używania tego typu wypowiedzi

20 Wykorzystane zostały materiały opracowane przez dr Marię Łuszczyską, dr hab. Mariolę Raclaw i dr Anetę Kochanowicz.

21 Zapis panelu dostępny na: https://www.youtube.com/watch?v=N_BmRbir5Uo&list=PLf8XERBV_Iuu9r5MOze9NmOk4aslDqa-b&index=14

w relacjach międzypokoleniowych oraz ich konsekwencje dla funkcjonowania osób starszych w przestrzeni społecznej. Poruszone zostały kwestie uwarunkowań i potrzeb komunikacyjnych osób w późnej dorosłości. Zwrócono uwagę na problematykę ‘projektowania uniwersalnego’, które staje się dziś standardem w wielu obszarach, powinno jednak obejmować także kwestie kształtowania języka (w tym różnych komunikatów) i dostosowywania go do potrzeb różnych grup społecznych. Zwrócono uwagę na zagadnienie wykluczenia komunikacyjnego, które obecnie jest udziałem wielu osób w wieku senioralnym, a jego uwarunkowania leżą nie tylko w obszarze deficytów technologicznych (brak sprzętu, technologii), ale wynikają także z postaw, braku empatii i kompetencji. Wiele uwagi poświęcono kwestii języka i komunikacji osób, które wkroczyły w okres późnej dorosłości, z uwzględnieniem najbardziej typowych cech mowy osób starszych, nazywanej gerontomową. Przywołane zostały przykłady niewłaściwie konstruowanych komunikatów obecnych w przestrzeni publicznej i medialnej oraz w języku potocznym: akcentowano problem protekcyjnej komunikacji występującej w relacjach z osobami starszymi, określanej jako „dziadurzenie”, często popełniane bezwiednie i w dobrej intencji. Paneliści skonstatowali, że każde działanie komunikacyjne kształtuje otaczającą nas rzeczywistość, dlatego jest bez wyjątków ważne. Kwestie kształtowania języka i komunikacji wymagają szerokiej promocji i popularyzacji²².

W podsumowaniu należy podkreślić innowacyjność problemu wiodącego konferencji – koncentrację obrad na przyszłości. Rozległość problematyki, wielość stanowisk, perspektyw naukowego, ale i praktycznego ujęcia przyczyniły się do bardzo pozytywnego odbioru treści tego naukowego spotkania.

22 Fragment dotyczący panelu dziesiątego opracował dr Michał Szyszka (AWSB).